

Lunds universitet
Centrum för Teologi och Religionsvetenskap

Kandidatuppsats, Gamla testamentets exegetik, 15hp
Handledare: Professor Fredrik Lindström
Examinator: Professor Gösta Hallonsten
Att framläggas: 2009-06-04

Gudsbild och verklighetsuppfattning

i Predikaren

Jessica Alm
780121-6941

Abstract

In this essay I aim to give an interpretation on the book of Ecclesiastes, focusing on how the author (here called Qohelet) regards God, and the relationship between God and man. I will also examine the way Qohelet views reality. A fairly common idea is that the book of Ecclesiastes is quite pessimistic and full of contradictions, and I argue that the book rather represents a *realistic* way of looking at life, than a pessimistic one.

Regarding the view on God and God's relationship with man, I compare the ideas of T. Kronholm and C. L. Seow, as their opinions differ in some areas. I also look at a selected text that can shed some light on how Qohelet saw God.

I focus mainly on textual analysis when it comes to whether Qohelet represents a pessimistic or a realistic worldview, where I examine certain ideas that are typical to Qohelet. I deal with his contradictions, with the idea that the unborn child is lucky, who has not seen all the horrors of the world, and I also make an in-depth analysis of the word **הַבָּל** ("vanity"), which is usually seen indicating something resigned and negative.

I have come to the conclusion that while at first glance, God seems to be almost absent in the book of Ecclesiastes, he is actually quite active. There is however a distance between God and man, according to Qohelet. God works in mysterious ways, and man can never fully understand God. What he can do, is enjoy the good in life, when God gives it to him. There is a time for everything, and to be able to find that time, and make the most of it, is what everyone should strive for.

I have discovered that if you take the time to read between the lines in the book of Ecclesiastes, and try to delve a little deeper, you will find that most statements that at first may appear pessimistic or negative, really can be said to be realistic. All Qohelet does is ascertain the way things really are, he makes no assessment on whether that is good or bad.

Förkortningar

AB – Anchor Bible

BHK – Biblia Hebraica Kittel

BHS – Biblia Hebraica Stuttgartensia

NE – Nationalencyklopedin

TDOT – Theological Dictionary of the Old Testament

TLOT – Theological Lexicon of the Old Testament

WBC – Word Biblical Commentary

Innehåll

1. Inledning	s. 4
1.1 Introduktion	s. 4
1.2 Bakgrund	s. 4
1.3 Frågeställning och syfte	s. 5
1.4 Avgränsningar	s. 6
1.5 Metod	s. 8
1.6 Begreppsdefinitioner	s. 9
2. Analys	s. 10
2.1 Qohelets gudsbild	s. 10
2.1.1 Ytstrukturer och djupstrukturer – T. Kronholm	s. 10
2.1.2 Teologisk antropologi – C. L. Seow	s. 12
2.1.3 Njut av det goda i sin rätta tid – Pred. 3:9–15	s. 14
2.1.4 Sammanfattning och egna reflektioner	s. 17
2.2 Qohelets verklighetsuppfattning	s. 18
2.2.1 Realism – Pred. 1:3–11	s. 18
2.2.2 Pessimism – Pred. 4:1–8, 6:1–4	s. 20
2.2.3 Motsättningar – Pred. 2:22–26	s. 22
2.2.4 Tomhet, idel tomhet, allt är tomhet	s. 24
2.2.5 Sammanfattning och egna reflektioner	s. 27
3. Diskussion och slutsats	s. 28
3.1 Qohelets gudsbild	s. 28
3.2 Qohelets verklighetsuppfattning	s. 30
3.3 Avslutande reflektioner	s. 31
Litteraturförteckning	s. 33

1. Inledning

1.1 Introduktion

Tomhet, idel tomhet, säger Predikaren, tomhet, idel tomhet, allt är tomhet.

Detta uttryck, eller 1917 års översättnings ”Fåfängligheters fåfänglighet”, är kanske vad många människor tänker på vad gäller boken Predikaren. En pessimistisk, i viss mån likgiltig bok som uttrycker en uppgivenhet över allt som känns svårt i livet.

Jag är emellertid fascinerad av denna bok, kanske framför allt för att den skiljer sig från andra böcker i Gamla testamentet. Vid en översiktlig genomläsning verkar den vara mera sekulär än många andra gammaltestamentliga texter. Visserligen omnämns Gud vid ett flertal tillfällen, men Gud beskrivs hela tiden indirekt. Det handlar inte om en Gud som är direkt närvarande, som vandrar i Edens trädgård, eller som talar till Mose på Sinai berg, utan en Gud som verkar bortom människans fattningsförmåga.

Vad som för tillfället intresserar mig mest är gudsbilden samt verklighetsuppfattningen i Predikaren, och detta ämnar jag ägna min uppsats åt.

1.2 Bakgrund

Bokens plats i kanon har varit omdebatterad, och de båda stora judiska skolorna Shammai och Hillel stod på motsatta sidor i denna fråga. Den mera konservativa av de två, Shammai, förkastade boken, och menade bl.a. att den var heretisk. Hillel godkände boken, och vid Rådet i Jamnia, ca 90 e.Kr. vann Predikaren officiellt en plats i kanon, även om den också senare har varit utsatt för debatt och ifrågasättande.¹

Predikarens inledande ord, ”Ord av Predikaren, son till David och kung i Jerusalem” (Pred. 1:1), har man velat se som en författarhänvisning till Davids son Salomo, som har angetts som författare till andra vishetstexter. En sådan datering är i princip omöjlig. För det första verkar författaren inte skriva ur kungens perspektiv och hans inställning till samhället tyder inte på att han var dess härskare. För det andra är en så tidig datering inte språkligt möjlig. I den hebreiska texten dyker många karaktäristiska för en sen bibelhebreiska upp, som tyder på en sen tillkomst, och upptäckten av ett par persiska låneord ger vid handen att texten inte kan ha tillkommit före omkring 450 f.Kr.² Utöver denna datering är forskarna

¹ Seow, *Ecclesiastes*, 3-4

² Seow, *Ecclesiastes*, 36-37

inte överens, det finns många olika teorier om en mera detaljerad datering. Krüger menar att boken inte har tillkommit efter 175-150 f.Kr., eftersom man har funnit fragment av Predikaren bland Qumran texterna, vilka har daterats till denna tidsperiod. Det verkar också som om Jesus Syraks Vishet (ca 175 f.Kr.) förutsätter Predikaren, även om det inte görs några direkta referenser. Det mest troliga är, enligt Krüger, att boken tillkom i Jerusalem omkring 300-250 f.Kr.³

Bokens namn, på hebreiska **קֹהֵלֶת** (Qohelet), har diskuterats och tolkats på många olika sätt. Formen är ett qal particip i femininum av verbet **קָהַל**, som betyder ”församla” eller ”samla ihop”, dock finns inget annat belägg för verbet i stamformen qal.⁴ Det råder viss konsensus att termen skulle beteckna ”den som leder församlingen” eller ”den som talar i församlingen.” Därav kommer det svenska ”Predikaren”, vilket också ses i den grekiska översättningen Septuaginta, som skriver *Ἐκκλησιαστής*, d.v.s. en ”medlem av församlingen”. Det skulle kunna innebära att författaren agerade som någon slags lärare, antingen i folkförsamlingen eller i den kultiska församlingen, men det råder vissa tvivel om den hebreiska roten **קָהַל** vid den här tidpunkten användes på detta sätt.⁵

För att undvika förvirring kommer jag i min uppsats att använda beteckningen Predikaren då jag talar om själva boken, men använda Qohelet som ett egennamn på författaren.

1.3 Frågeställning och syfte

Vid första anblicken verkar Predikaren genomsyras av pessimism och av återkommande motsättningar, och för att vara en text i Gamla testamentet verkar den säga förvånansvärt lite om Gud. Dessa båda iakttagelser har gjort att mitt intresse har väckts, och det är dessa frågor jag vill ägna mig åt i min uppsats.

Jag kommer att undersöka Qohelets gudsbild – hur beskriver han Gud i sin bok? – och vidare, hur menar han att förhållandet mellan Gud och människa ser ut?

Att Predikaren är fylld av motsättningar är tämligen uppenbart, men jag reagerar mot den relativt vanliga tanken att boken präglas av en pessimistisk verklighetsuppfattning, att författaren är resignerad och uppgiven. Därför vill jag också arbeta med Qohelets livssyn – kan det istället vara så att de texter och/eller uttryck som vid första anblicken verkar vara pes-

³ Krüger, *Qoheleth*, 19

⁴ Holladay, *Concise Hebrew and Aramaic Lexicon*, 314

⁵ Fabry, ”**קָהַל** *qāhal*”, 547-548

simistiska, eller fyllda av motsägelser, i själva verket ger uttryck för en realistisk verklighetsuppfattning?

Syftet med min uppsats är att ge ytterligare ett perspektiv på en komplicerad gammaltestamentlig bok. Predikaren anses olik många andra texter i Gamla testamentet och min förhoppning är att denna uppsats skall illustrera en aspekt och tolkningsmöjlighet av Predikaren, och därmed också bidra till tolkningen av Gamla testamentets gudsbild och verklighetsuppfattning.

1.4 Avgränsningar

Vad gäller Qohelets gudsbild har jag valt att ta upp och jämföra två forskare, T. Kronholm och C. L. Seow, då de i sin syn på gudsbilden skiljer sig åt. Kronholm fokuserar på Guds närvaro i hög grad, medan Seow snarare pratar om en teologisk antropologi, där människan står i centrum, och det blir därför intressant att jämföra dem.

I arbetet med Predikarens verklighetsuppfattning har jag valt att fokusera på utvalda bibelställen, som jag anser vara relevanta för uppsatsen. Av utrymmesskäl måste jag avgränsa mig till vissa texter, men jag kommer att med utgångspunkt i dessa även hänvisa till andra bibeltexter, i och utanför Predikaren, då detta är relevant.

De texter jag kommer att arbeta med i uppsatsen är följande:

- Pred. 3:9–15 – Qohelets gudsbild
- Pred. 1:3–11 – Realism
- Pred. 4:1–8, 6:1–4 – Pessimism
- Pred. 2:22–26 – Motsättningar

Den första texten, Pred. 3:9–15, uttrycker kärnan i Qohelets *gudsbild*. Här beskriver Qohelet Gud, vad han har gjort och vilket förhållande Gud har till människorna, och eftersom gudsbilden utgör en del av min uppsats, är denna text central. Gud omnämns i många andra texter, och man kan även där se Qohelets gudsbild, men ofta framträder olika aspekter av Gud i olika texter, varför det blir svårt att arbeta med dem. I denna text får vi Qohelets gudsbild förklarad i ett koncentrerat format.

Det har varit svårt att välja texter som korresponderar mot *realism* och *pessimism*, då det är svårt att dra gränsen mellan dessa begrepp. Å ena sidan har jag vid första anblicken haft svårt att finna många typiskt realistiska texter, den som ligger närmast till hands är just

Pred. 1:3–11 som jag har valt att ta upp. Den ger en naturbeskrivning, en skapelsebeskrivning, som i princip enbart konstaterar hur naturen är beskaffad. Å andra sidan kan många texter som till att börja med verkar vara pessimistiska, faktiskt ses som realistiska, om man går ett steg längre (t.ex. Pred. 3:16, 5:12–13, 7:16). Tanken på det ofödda barnet som den enda som kan vara lycklig är en grundtanke inom pessimismen, och därför kändes det naturligt att arbeta med de två texter där detta kommer fram, i Pred. 4:1–8, 6:1–4.

Tanken att arbeta med de för Predikaren kännetecknande *motsättningarna* var att se närmare på de tvära kast som förekommer, där Qohelet i ena stunden talar om något negativt, för att i nästa stund tala om något helt positivt, eller tvärtom. Även detta har inneburit vissa svårigheter. Jag har upptäckt att många av Qohelets negativa utsagor vid en närmare genomläsning faktiskt inte är så negativa, vilket gör att motsättningarna och övergångarna inte blir så tvära som de först verkar vara. Det finns ytterligare en text, förutom den jag har tagit upp, som uppvisar en sann motsättning, Pred. 5:15–19. Den anlägger en klar negativ ton i verserna 15 och 16, men slår sedan om till ett positivt perspektiv i verserna 17–19. Att jag valde att arbeta med texterna i kapitel 2, beror på att Pred. 2:26 är aningen svår att komma till botten med, Qohelet verkar där gå emot sin egen livsfilosofi, och jag ville gärna se om jag kunde arbeta mig fram till en lösning på hur den versen skulle tolkas.

Jag anser att mitt urval av bibeltexter korresponderar mot de frågeställningar uppsatsen bygger på. Undersökningen skulle säkerligen få ett större djup, och kanske också ett annat resultat, om jag använde mig av ytterligare texter, men tyvärr finns inte utrymme till det.

Utöver dessa texter kommer jag att analysera begreppet *הַבָּל* ("tomhet"), som återkommer igenom hela Predikaren, och som ofta ansetts som negativt. Jag anser det därför vara av vikt för min undersökning.

Jag kommer främst att använda mig av *Biblia Hebraica Stuttgartensia* i mitt arbete med texter, men också av 1917 samt 2000 års svenska bibelöversättningar. Om inget annat anges kommer de angivna bibelcitaten ifrån 2000 års bibelöversättning. Därtill kommer också jämförande material i form av kommentarlitteratur.

1.5 Metod

J. H. Hays och C. R. Holladay skiljer i sin bok *Biblical Exegesis A Beginner's Handbook* på metoderna "Textual Criticism" och "Grammatical Criticism". De utgör olika aspekter utav själva texten, och eftersom det är texten jag vill undersöka i min uppsats kommer jag att använda mig av dem båda.

Den ena aspekten utav att studera antika texter är det faktum att det förekommer många olika läsararter.⁶ Olika manuskript ser olika ut och man kan upptäcka en skillnad t.ex. i ordval och struktur, vilket har att göra med texternas respektive tillkomsthistoria. Att kopiera manuskript kunde innebära såväl avsiktliga som oavsiktliga skrivfel – de avsiktliga kom när skrivaren ville förbättra texten eller nyansera något som han fann stötande, och de oavsiktliga felen kunde vara t.ex. hör- och skrivfel.⁷ Detta innebär att vi har fått variation även i översatta texter, där översättarna har använt sig av olika manuskript. Det är t.ex. inte svårt att upptäcka skillnader i 1917 och 2000 års svenska bibelöversättningar, och ytterligare skillnader finner man i jämförelse med översättningar på andra språk.

Den andra aspekten av den textkritiska metoden handlar om språket, om dess uppbyggnad och struktur, syntax och grammatik. Här handlar det om att kunna sätta den aktuella texten i sitt sammanhang och att titta noga på laddade ord, som vi kanske per automatik ger en modern betydelse, men som faktiskt hade en helt annan innebörd vid textens tillkomsttid.⁸ För att komma till botten med sådana begrepp används förstås ordböcker och lexika, och för att få ett bredare perspektiv används med fördel konkordanser. Där hittar man på ett översiktligt sätt de andra ställen i Bibeln där nyckelordet förekommer, och man kan få ytterligare en aspekt av hur ordet kan och har använts.

I den här uppsatsen har jag inte möjlighet att göra någon redaktionskritisk genomgång, utan jag kommer att arbeta med texten såsom den föreligger. Jag kommer ändå att fokusera på texten och göra en närläsning utav den, samtidigt som jag också kommer att arbeta med en viss textkritik. På så sätt hoppas jag kunna tydliggöra aspekter av texten som kanske inte syns vid en översättning, eller rent av finna andra översättningsmöjligheter som i viss mån kan påverka textens budskap. Även mera övergripande textstudier och jämförelser kommer att behövas, för att få ett sammanhang och kanske just nå fram till textens budskap, även om detta inte vid första anblicken är helt uppenbart.

⁶ Hays & Holladay, *Biblical Exegesis*, 34

⁷ Hays & Holladay, *Biblical Exegesis*, 39-40

⁸ Hays & Holladay, *Biblical Exegesis*, 73

1.6 Begreppsdefinitioner

Centrala begrepp i min uppsats kommer framför allt att vara *realism* och *pessimism*. Dessa begrepp är svårdefinierade, då de behandlar något som är subjektivt och jag vill mena att det därför är i princip omöjligt att ge en definition som är allomfattande. Självfallet går det att definiera dessa begrepp på en rad olika sätt, beroende på vad man vill uppnå. Jag kommer att ge definitioner som jag anser vara hållbara, inte bara inom min egen undersökning, utan även ur ett mera allmänt perspektiv.

Nationalencyklopedin definierar realism såsom,

”... medvetenhet om det faktiskt föreliggande, om det som har realitet. Att vara realist är att ta hänsyn till det faktiskt föreliggande och avstå från att bygga på spekulationer.”⁹

En realistisk verklighetsuppfattning innebär alltså en syn på verkligheten som är förankrad i just denna verklighet, och jag menar att det innebär att man också i hög grad ser till, och konstaterar, tingens faktiska ordning, utan att därmed lägga någon värdering i det.

Pessimism är uppfattningen att tillvaron inte i grund och botten verkar till människans bästa. Definitionen av pessimism enligt Nationalencyklopedin är,

”... en uppfattning som bestrider att världen är inrättad på ett sätt som överensstämmer med mänskliga önskningar och värderingar eller som står i samklang med ett gott eller förnuftigt ändamål.”¹⁰

Den stora skillnaden mellan realism och pessimism anser jag vara en fråga om värdering. Även en realistisk verklighetssyn kan se att tillvaron har negativa övertoner ibland, att livet består av utmaningar och svårigheter, men en realist lägger ingen värdering i det utan konstaterar enbart att det är så verkligheten är beskaffad. En pessimist lägger en negativ värdering i det han observerar, vilket gör att hans allmänna verklighetsuppfattning skiljer sig ifrån realistsens.

⁹ NE, Femtonde bandet, ”*realism*”, (osignerad artikel), 446

¹⁰ NE, Femtonde bandet, ”*pessimism*”, (osignerad artikel), 84

2. Analys

2.1 Qohelets gudsbild

2.1.1 Ytstruktur och Djupstruktur – T. Kronholm

I *Den verksamme Guden* beskriver Kronholm Qohelets gudsbild och bokens struktur på ett mycket intressant sätt. Han har använt sig av den polaritet som utmärker Predikaren och därmed visat på ett djup och en avsikt med boken som inte framkommer vid en ytlig genomläsning.

Kronholm talar om ”ytstrukturer” i Predikaren, vilka kännetecknas av fem faktorer. *Vindfläkten*, eller ”tomheten” är ett begrepp som genomgående återkommer.¹¹ Innebörden är att allting i tillvaron är just en ”vindfläkt” eller tomhet. Redan i kapitel 1 ges exempel på detta, då från naturen: Solen går upp och ner utan att komma vidare, alla floders vatten rinner ner till havet men kommer inte vidare därifrån. Även vad gäller människans ansträngningar menar Qohelet att ingenting hon gör kan leda henne förbi tomheten.¹²

Den andra faktorn Kronholm tar upp är *orättfärdigheten*. Qohelet har upptäckt att det inte finns någon rättvisa i världen, oavsett om man är rättfärdig eller orättfärdig går man i slutändan samma öde till mötes, och Qohelet går till och med så långt som att säga att det inte finns någon på jorden som är så rättfärdig att han alltid gör det som är gott och aldrig någonsin syndar.¹³ (Pred. 7:21, 9:2)

Även *obarmhjärtigheten* är en del av Predikarens ytstruktur. Världen är präglad av våld och förtryck, misshandel och förnedring, och mot detta ser inte Qohelet någon bot. Också här drar han saker och ting till sin spets när han menar att den människa som aldrig blivit född är lycklig, hon har aldrig behövt bevittna all världens elände. Till och med något positivt, som yrkesskicklighet, ser Qohelet som ett förtryck då yrkesskicklighetens motivation ligger i avundsjuka emot andra.¹⁴

¹¹ Det hebreiska uttrycket **הַבֵּל** är svåröversatt, och kan översättas som ”tomhet” (Bibel 2000), ”fäfånglighet” (1917 års bibelöversättning), men kan också ha innebörden ”vindfläkt”, något abstrakt som inte kan konkretiseras. Begreppet kommer att behandlas vidare i Kapitel 2.2.4.

¹² Kronholm, *Den verksamme Guden*, 17-23

¹³ Kronholm, *Den verksamme Guden*, 24-25

¹⁴ Kronholm, *Den verksamme Guden*, 26-27

Qohelet ser det nuvarande som en upprepning av något som funnits tidigare. Det finns ingenting som är nytt, allting har redan skett, även om det vid första anblicken inte verkar så. Denna *ålderdomlighet* är också en av faktorerna i Predikarens ytstruktur.¹⁵

Slutligen når Kronholm fram till *ödesbestämmdheten*. Qohelet framhåller ständigt att var sak har sin tid, det finns en tid för allt. (Pred. 3:1–8) Det finns i tillvaron specifika ”regler” för hur saker och ting skall fungera, och dessa regler eller principer är oåtkomliga och fördolda för människorna. En konsekvens av detta är att människan aldrig själv kan ta för sig, eller ordna något gott, om inte stunden för det är den rätta.¹⁶

Trots dessa ytstrukturers påtagligt negativa ton, menar Kronholm att det finns ytterligare en aspekt av Predikaren som man måste komma till botten med. Qohelet stannar inte i dessa tankar, utan lägger ytterligare en dimension till tillvaron.¹⁷

Kronholm använder här begreppet ”djupstrukturer”, som också kännetecknas av fem faktorer, vilka svarar emot ytstrukturernas faktorer. Emot tomheten står en *gudomlig aktivitet*, för trots att Gud inte utgör ett huvudsakligt tema i Predikaren, har Qohelet en del att säga om Gud. I de allra flesta fall står Gud som subjekt till aktiva verb, såsom גַּעַל (”ge”) och עָשָׂה (”göra”). Att Gud är aktiv i världen råder det således ingen tvekan om, men det finns ändå en gräns mellan Guds aktivitet och människan, människan kan inte förstå Guds verk fullt ut. (Pred. 3:11) Men det innebär inte att människan inte kan ta del av Guds verk. Hon bör i själva verket ta vara på de tillfällen som ges, som Gud ger henne, och njuta av dem i deras rätta tid. Här finns kontrasten, mitt i livets ”tomhet” finns Guds skapande hand som ger människorna det som är gott i sin rätta tid.¹⁸

Mitt i livets orättfärdighet, finner Qohelet *rättfärdigheten*. Även här fokuserar han på den ”rätta” tiden – i den rätta tiden skall Gud döma såväl rättfärdiga som orättfärdiga. Det verkar inte handla om någon yttersta dom efter döden, utan snarare den ”rätta tiden” såsom ”Guds tid”, d.v.s. en tidpunkt som ligger på en högre nivå än vad människan kan greppa. Människan kan aldrig förutse när denna tid skall inträffa, men hon kan vara viss om *att* den kommer. Detta för med sig att människan är bättre rustad för att möta onda dagar, då det finns en vetskap om att Gud, i sin rätta tid, trots allt kommer att se till att rättvisa skipas.

Qohelet ser en *barmhärtighet* mitt i livets obarmhärtighet av våld och förtryck. Det finns en gudomlig omsorg om människorna i att Gud har avsatt dessa specifika ”tider”. Gud har

¹⁵ Kronholm, *Den verksamme Guden*, 27

¹⁶ Kronholm, *Den verksamme Guden*, 28-29

¹⁷ Kronholm, *Den verksamme Guden*, 30

¹⁸ Kronholm, *Den verksamme Guden*, 31-38

satt gränser också för det onda, och om människan inser att hennes liv inte avgörs av prestationer utan av dessa specifika, av Gud förutbestämda, tider, kommer hon inse att hon inte kan klandra Gud för de onda dagar som uppkommer.¹⁹

Förvisso menar Qohelet att allt som sker i tillvaron är en upprepning av något som redan skett, ”Det finns ingenting nytt under solen.” (Pred. 1:9b) Trots det finns en *nyhet* i vetskapen om att allting som Gud gör är skönt i sin rätta stund. Genom att nå fram till en insikt om den gudomliga verksamhet som trots allt sker, under ytan i tillvaron, kan människan lära sig att ta vara på och njuta av det som är gott i sin rätta tid, som Gud ger henne.²⁰

Allting är enligt Qohelet ödesbestämt i tillvaron, men han kommer fram till att det finns en avsikt bakom det, nämligen att människan skall bäva inför Gud. Denna *gudsfruktan* leder till insikten att det är Gud som gör allting. Genom gudsfruktan kan människan hitta den gyllene medelvägen, och inte söka vara varken alltför rättfärdig eller alltför orättfärdig, utan istället utföra och utnyttja var sak i livet i dess rätta tid. Qohelets syn på gudsfruktan är att ständigt visa vördnad och aktning gentemot Gud samt att kunna ta emot det som Gud ger.²¹

Qohelet målar alltså upp en världsbild av lidande och elände, av tomhet, obarmhärtighet, orättvisor och ödesbestämmdhet, men lyckas enligt Kronholm penetrera dessa faktorer med en omsorgsfull, rättfärdig och verksam Gud som på ett högre plan påverkar hela vår verklighet. Den negativa synen utgör enbart en bakgrund till Guds allomfattande vishet och aktivitet och omsorg om människorna. Bakom alla ytstrukturer och djupstrukturer står Gud i centrum, Gud som gör allting.²²

2.1.2 Teologisk antropologi – C. L. Seow

Det finns de som menar att Predikaren är en filosofisk text, snarare än en teologisk, då författaren knappast har till avsikt att skriva om Gud. Gud förekommer inte alls i bokens förord (Pred. 1:2–11) och texten använder ordet för ”människa” (”man, mänsklighet”), אָדָם, flera gånger än ordet ”Gud”, אֱלֹהִים. Seow menar att det därför finns fog för att beteckna Predikaren som en antropologi, men håller med om att den kanske inte kan karaktäriseras fullt så enkelt. Gud finns ofrånkomligen med i boken, även om Qohelet snarare fokuserar på människans relation till Gud, med betoningen på människan. Om texten kan sägas

¹⁹ Kronholm, *Den verksamme Guden*, 40-42

²⁰ Kronholm, *Den verksamme Guden*, 43-44

²¹ Kronholm, *Den verksamme Guden*, 45-47

²² Kronholm, *Den verksamme Guden*, 48-49

vara en teologi, är den i så fall en teologi ”nerifrån”, som tar sin utgångspunkt i människan.²³

Qohelet tecknar en verklighet där människorna inte har någon som helst kontroll. Här förekommer motsättningar och motsägelser, ingenting är tillförlitligt och det finns inga garantier för någonting. Seow framhåller synen på en verklighet totalt styrd utav Gud, där människan inte kan göra någonting för att påverka sin egen situation.²⁴ Gud har förutbestämt hur världen och verkligheten skall se ut, och människan kan aldrig utmana eller ifrågasätta Gud. (Pred. 6:10)

Utöver all ovisshet finns döden, som drabbar alla urskiljningslöst. Ingen vet när den kommer, bara att den gör det, och att den utgör det ultimata slutet. Det finns ingenting efter döden, ingen vishet eller kunskap, ingen glädje eller njutning, och inte heller någon återupprättelse.²⁵ (Pred. 9:5–6)

Gud är förvisso aktiv i Predikaren, han har inte skapat världen för att dra sig undan ifrån den, men Qohelet beskriver ändå en transcendent Gud, som har lagt ett avstånd mellan sig och människorna (Pred. 5:1). Qohelet betonar att Gud har gjort allting, även det som människorna ser som förvrängt eller dåligt kommer ifrån Gud. Samma tanke finns hos Job, med den skillnaden att Job kräver återupprättelse, han kräver att det som är felaktigt skall rättas till. Qohelet talar istället om en gudomlig kunskap om verkligheten, som ingen människa kan eller skall ifrågasätta, utan enbart acceptera.²⁶

Seow beskriver Qohelet teologiska antropologi som bestående av två poler: Å ena sidan Gud, som är i himlen, allvetande och transcendent, som styr allt, utan att människan kan förstå. Å andra sidan människan, som lever i verkligheten, helt utan kontroll över sitt eget liv och öde. Trots avståndet mellan dem, hör polerna ändå samman med varandra. Det finns ett fast förankrat förhållande mellan Gud och människan, trots all ovisshet och alla motsägelser, och det som Qohelet benämner gudsfruktan är att människan skall veta sin plats i detta förhållande och inse sin roll i relationen med Gud.²⁷

Qohelet visar i sin bok en rad olika sätt på vilka människan försöker att handskas med tillvaron. Hon kämpar på alla upptänkliga vis för att få verkligheten att fungera på ett smidigt sätt och för att få kontroll över sitt liv, men ingenting hjälper eftersom allt är tomhet. Det enda människan kan göra är att förlikas med sitt öde, att acceptera att hennes liv är

²³ Seow, *Ecclesiastes*, 54

²⁴ Seow, *Ecclesiastes*, 55

²⁵ Seow, *Ecclesiastes*, 55-56

²⁶ Seow, *Ecclesiastes*, 56

²⁷ Seow, *Ecclesiastes*, 57

bortom hennes egen kontroll. Därför skall man också njuta så fort man får en möjlighet, för Gud har gett människan hennes andel av det goda, en motvikt till allt som är besvärligt. Det handlar inte om att söka lycka och njutning i sig, utan att acceptera livet för vad det är och därmed också kunna njuta av det positiva som händer (Pred. 5:17). På samma nivå ligger Qohelets etik, som manar till en förändring på individnivå. Man skall inte sträva efter att uppnå någonting själv, utan istället kunna acceptera och då också ta vara på och njuta av det som sker, det är en gåva från Gud. Alla människors öden ligger i Guds hand och det bästa hon kan göra är att acceptera det.²⁸

Qohelet driver tanken att man inte skall vara alltför ond och dåraktig, men inte heller alltför klok och rättfärdig, och det är den gudfruktige som kan hitta balansen däremellan (Pred. 7:17–19). Den som inte fruktar Gud har nämligen den felaktiga uppfattningen att även vanliga människor kan vara så rättrådiga att de helt och hållet kan undvika negativa påföljder. Den som fruktar Gud inser att man i livet inte kan vara varken fullkomligt rättfärdig eller fullkomligt orättfärdig, utan människan måste acceptera sitt liv såsom Gud ger henne det.²⁹

Seow menar alltså att Qohelet har dragit slutsatsen att människan inte har någon kontroll, varken över vad som händer i världen eller över sina egna liv. Det är därför Qohelet säger att allt är tomhet. Det är inte meningslöst, men det är bortom människans förmåga att förstå. Gud är helt transcendent, men står i ett förhållande till människan. Gud har gett människan förmåga att utnyttja de möjligheter han ger, och människan måste acceptera det som sker, vare sig det är ont eller gott.³⁰

2.1.3 Njut av det goda i sin rätta tid – Pred. 3:9–15

Pred. 3:9–15 ger en bra inblick i Qohelets gudsbild och den utgör en förklaringsnyckel till hur övriga texter kan förstås. Viktigt att notera är denna texts närkontext, framför allt det stycke som kommer precis innan texten som behandlas här. Pred. 3:1–8 innehåller de berömda raderna ”Allt har sin tid”, som är välkända för många. Tanken på att var sak i livet har sin egen rätta tid utgör en bakgrund till Qohelets gudsbild och är viktigt även i kommande verser.

Efter att ha konstaterat att det finns en tid för allting som händer, ställer Qohelet den fråga som genomsyrar hela hans bok: ”Vad får människan ut av all det som hon gör i sin möda?”

²⁸ Seow, *Ecclesiastes*, 57-58

²⁹ Seow, *Ecclesiastes*, 59

³⁰ Seow, *Ecclesiastes*, 59-60

(Pred. 3:9, min övers.) Frågan ställs redan som en inledning till boken (Pred. 1:3), men vi får förklaringen i kapitel 3, i de verser som undersöks här. Longman menar att Qohelet här ger en negativ bild utan livet under solen, genom att just denna fråga ställs. Efter att först ha konstaterat att allting sker i sin rätta tid vill Qohelet, säga att det är något ont, för människan får inte ut någonting utav det. Tanken fortsätter i vers 10 där Qohelet konstaterar att han faktiskt har sett allt arbete som Gud lägger på människorna.³¹ Jag ser inte, som Longman gör, vers 9 (och kanske också 10) som en avslutning till verserna 1–8, utan snarare som en inledning till ett nytt avsnitt. Qohelet har konstaterat tidigare att allting är skönt i sin rätta tid, och han går nu över för att diskutera vad det innebär för förhållandet mellan Gud och människan.

Vers 11 är central, men kräver en diskussion, då översättningen och innebörden av versen inte är helt klar. Utgår man ifrån den masoretiska texten (MT) får man en översättning som skulle kunna lyda så här: ”Allt har han gjort skönt i sin dess rätta tid, han har också givit evigheten i människornas hjärtan, men hon kan inte förstå Guds verk från början till slut.” (Pred. 3:11, min övers.) Först av allt konstaterar Qohelet att Gud har gjort allting skönt i sin rätta tid, vilket går tillbaka till tankegången i Pred. 3:1–8, och det innebär inga större språkliga problem. Härnäst följer dock vissa svårigheter, och man kan notera några textkritiska anmärkningar. I BHK föreslås en textändring som förändrar textens innebörd. Här föreslås att man ändrar **הְעֶלְם** (”evigheten”) till **הַמְּוֹדָן** (”mödan”). Även andra förslag till läsning av **הְעֶלְם** har föreslagits, som t.ex. att se det som ett hapax legomenon som har sitt ursprung i arabiskans ord för ”kunskap” eller ett substantiv som skulle betyda ”mörker”, ”gåta” eller något liknande. Enligt Seow verkar ingen av dessa förändringar troliga, och trots att texten kan bli lite svårtolkad får man nog förutsätta att det faktiskt är ”evigheten” som avses.³² Ett förslag till en tolkning av Pred. 3:11b menar Krüger är att Gud har gett människan förmågan att förstå tanken att Gud har skapat allting och att allt det skapade är gott i sin egen tid, vilket människan då och då får se en glimt av. Men trots det är människan oförmögen att förstå hela vidden utav allt som Gud har gjort, eller hur det är konstruerat.³³ Att göra en textändring och skriva att Gud har gett människorna mödan i sina hjärtan är lockande, då det är en genomgripande tanke i Predikaren – vad får människan ut av all sin möda under solen? Samtidigt håller jag med Krüger om att versen nog skall ges ett djupare perspektiv. Det är inte bara människans arbete och slit som Gud har gett, utan något mer, något större, alltså något som omfattas av termen **עֶלְם** (”evig, evighet”). Människan har trots allt såväl en emotionell som en intellektuell kapacitet, och uppenbarligen har hon förstått att Gud är

³¹ Longman, *Book of Ecclesiastes*, 118

³² Seow, *Ecclesiastes*, 163

³³ Krüger, *Qoheleth*, 87

något stort, något oerhört, något man inte riktigt kan sätta ord på, d.v.s. עלום. Samtidigt som Gud har gett henne denna förmåga, har han också satt en gräns för förmågan – människan kan inte förstå Guds verk fullt ut, från början till slut.

Slutsatsen är att människan inte kan få en överblick över sin tillvaro, och därför är hänvisad till att njuta av det lilla. I vers 12–13 framkommer just detta, människan skall glädja sig åt det som är gott i livet, hon skall äta och dricka och se det goda i sitt arbete. Longman ser denna slutsats hos Qohelet som en av resignation snarare än av entusiasm. Det är ingen idé att försöka förstå ett större sammanhang, utan lika bra att nöja sig med att njuta av det lilla man kan. Även det är något som har sitt ursprung hos Gud och människan kan inte ta för givet att hon ens skall få njuta av tillvaron, ty allt hon får är en gåva av Gud.³⁴ Jag har själv svårt att anlägga ett så negativt perspektiv på dessa verser som Longman gör. Visserligen kan man betona att det inte finns någonting annat att glädja sig åt än det allra minsta i livet, som att äta och dricka, och att det är något som Gud förlänar till människorna när det passer honom. Min egen tolkning är betydligt mer positiv. Jag ser detta snarare som en livsvisdom, en slags gudomlig instruktion till hur människan skall leva för att få ett så bra liv som möjligt. Gläd dig åt det som är gott i livet! Det är en gåva från Gud, och något vi skall vara genuint tacksam över och vårda oss om.

Verserna 14 och 15 får avrunda Qohelets gudsbild. Här betonas att vad Gud har gjort kan ingen människa förändra eller förstå. Gud har gjort allt och det är beständigt, det finns ingen anledning för Gud att förändra det. Bibel 2000 och 1917 års översättning skiljer sig i översättningen av ordet ירא ("frukta") i vers 14, vilket kan vara värt att poängtera. 1917 års översättning använder sig av den kanske mera bokstavliga betydelsen: "Och Gud har så gjort, för att man skall *frukta* honom." (Pred. 3:14b, min kursivering), medan Bibel 2000 skriver, "Så handlar Gud för att man skall *bäva* inför honom." (Pred. 3:14b, min kursivering). Termen förekommer inte mer än sju gånger i Predikaren³⁵, men jag anser att den har betydelse för Qohelets gudsbild. Det är ett laddat ord, som kan komma att tolkas lite felaktigt om man inte uppmärksammar dess kontextuella betydelse. Att frukta Gud är ett centralt tema i Gamla testamentet, och det har därmed oerhört många innebörder och nyanser. Det är viktigt att notera att det inte alltid handlar om att "frukta" i vår vanliga bemärkelse. Uttryck för gudsfruktan har relativt sällan med rädsla eller skräck att göra, varför jag tycker att Bibel 2000:s översättning är att föredra.

Fuhs menar att användningen av ירא i Pred. 3:14 innebär att människan skall vara helt undergiven Gud. Han bestämmer allting, och människan skall acceptera och underkasta sig

³⁴ Longman, *Book of Ecclesiastes*, 121-122

³⁵ Lisowsky, *Konkordanz zum Hebräischen Alten Testament*,

vad Gud ombestyr, utan att ifrågasätta.³⁶ Longman³⁷ och Crenshaw³⁸ verkar också mena att det finns fog för att se Qohelets ”gudsfruktan” som en verklig fruktan, att Gud har gjort allt det här för att skrämman människorna till undergivenhet inför hans allmakt. Kronholm ger ett annat perspektiv: ”det är att uppmärksamma, böja sig för, vördnadsfyllt bäva inför och i vishet motta det verk som kontinuerligt utföres av Guds hand.”³⁹

Att יָרֵא i detta sammanhang skulle betyda en skräck för Gud har jag svårt att se, då texten på många sätt ger en positiv gudsbild. Gud har gett människan evigheten, han har gett det goda i livet som en gåva till människan och han ombestyr allt. Att bäva inför en sådan oerhörd makt är bara naturligt, men att känna skräck och fruktan inför den, är inte lika självklart.

Avslutningsvis sammanfattar Qohelet vad han har sagt om Gud. Guds verk är knutet så väl till dess egen rätta tid som till evigheten, och man kan alltså säga att Guds skapar det samma om och om igen. Det är därför det inte finns något nytt under solen, Gud letar fram det flydda för att det skall användas på nytt, i ett kontinuerligt kretslopp.

Så vad får egentligen människan ut utav all sin möda under solen? Qohelet vill framhålla att det viktigaste för människan är att kunna ta vara på vad hon får, på den gåva Gud ger till henne, i rätt tid. Tillvaron fungerar inte så att man alltid får tillbaka det man själv har satsat, livets balansräkning går oftast inte jämt ut, men det är inte det livet handlar om. Livet handlar om att njuta i rätt stund, av det vi får oss tilldelat. Det är vår utkomst, det är vad vi får ut av vår möda och det är en gåva från Gud.

2.1.4 Sammanfattning och egna reflektioner

Vad gäller Qohelets gudsbild är det intressant att jämföra Kronholm och Seow, för även om de inte är varandras motsatser, representerar de något skilda åsikter. Seow lägger betoningen på människan, i så hög grad att han t.o.m. använder begreppet teologisk antropologi, medan Kronholm lägger fokus på den verksamme Guden. De är båda överens om, vilket man också tydligt kan utläsa ur Qohelets text, att Gud styr. Gud är den som bestämmer över tillvaron, där har inte människan någonting att säga till om, utan hon måste acceptera det som Gud tilldelar henne. Såväl Seow som Kronholm menar också att människan skall njuta av det goda i livet, även här finns det gott om textuella belegg för en sådan uppfattning,

³⁶ Fuhs, ”יָרֵא yārē’”, 312

³⁷ Longman, *Book of Ecclesiastes*, 123-124

³⁸ Crenshaw, *Ecclesiastes*, 99-100

³⁹ Kronholm, *Den verksamme Guden*, 47

men de nyanserar denna njutning på lite olika sätt. Seow verkar mena att det enda människan har kvar nu, när hon inte på något sätt kan påverka sitt liv utan är utlämnad åt Gud, är att försöka njuta av det lilla som är gott i livet – som också det är en gåva från Gud och inte något som vi kan ta för givet. Kronholm har istället betonat tanken på Guds rätta tid, och menar att det som är gott i livet kommer i sin egen rätta tid, och människan har en ärlig chans att då ta vara på det, och faktiskt få leva det goda livet, förutsatt det är rätt tid. Det verkar som att Kronholm i förhållandet mellan människa och Gud ser människan som aktiv, hon måste förvisso acceptera det som Gud ger henne och hon kan inte själv påverka en situation hon inte är nöjd med, men Kronholm öppnar upp möjligheten för människan att nå insikt om Guds rätta tid, och därmed också kunna ta vara på det goda som erbjuds i livet. Seow ser snarare människan som näst intill helt passiv. Hon får stå vid sidan om och se vad det är Gud tilldelar henne, och om någon gång något gott skulle dyka upp, är det bara att hoppas att hon kan ta vara på det i någon mån.

Personligen hamnar min syn på Qohelets gudsbild närmare Kronholms än Seows. Läser man Predikaren noga och ser till vad som står skrivet mellan raderna, finns där en grundtanke på en gudstillvänd livssyn. Att Gud är större än människan, att hans vägar äro outgrundliga och att människan inte kan förstå Guds verk råder det inga tvivel om, men jag får ändå känslan av att Gud i Predikaren inte är fullt så kylig och distansierad som Seow ger intryck av.

2.2 Qohelets verklighetsuppfattning

2.2.1 Realism – Pred. 1:3–11

Efter vad som verkar ha varit bokens titel (Pred. 1:1) och den berömda frasen ”Tomhet, idel tomhet ...” (Pred. 1:2) inleds boken med den centrala frågan: ”Vad får människan ut av all sin möda, såsom hon anstränger sig under solen?” (Pred. 1:3, min övers.) Då frågan ställdes i Pred. 3:9 kom omedelbart ett direkt svar, och Seow menar att man här kan se ett indirekt svar genom texten som följer. Detta svar skulle vara att människan inte har någon nytta eller fördel av allt sitt slit under solen. Han driver tanken att Pred. 1:4–8 syftar till att beskriva ett universum av repetitiv aktivitet där ingenting nytt händer och där ingenting är vunnet.⁴⁰ Crenshaw ger uttryck för samma perspektiv och menar att texten visar på en rö-

⁴⁰ Seow, *Ecclesiastes*, 111

relse i naturen som är meningslös, eftersom den inte leder någonstans utan ständigt kommer tillbaka till sin utgångspunkt.⁴¹

Lohfink lyfter fram svårigheten att på ett adekvat sätt översätta denna mycket poetiska text, det är ofrånkomligt att vissa nyanser och aspekter av originaltexten går förlorade i en översättning. Han betonar också faran i att moderna läsare lätt tolkar texten utifrån sin egen kontext, istället för utifrån textens egen kontext. Det är lätt att i dagens samhälle se dessa ständiga upprepningar som något negativt, och kan man inte vidga sina perspektiv får man onekligen en skev bild av vad texten faktiskt vill förmedla. Den utgör i själva verket en hyllning av kosmos, i form av en evinnerlig cykel som aldrig upphör – ett perspektiv som vi kanske idag har svårt att ta till oss.⁴² Värt att notera är också att trots att vi idag ser det som är nytt och dynamiskt som något positivt har det inte alltid varit så. Istället har detta setts som något negativt och farligt, medan det återkommande och statiska har uppfattats som tryggt och säkert.

Vers 8 är förmodligen den vers som tydligast verkar indikera att Qohelet kanske ändå vill lägga ett negativt perspektiv på allt som sker under solen, och den innebär vissa textuella svårigheter. Redan inledningens **הַדְּבָרִים** är problematisk. Grundformen **דָּבָר** kan översättas både som ”ord” och som ”sak” eller ”ting”. Seow argumenterar för att det bör översättas som ”ord” eftersom just detta uttryck har innebörden ”ord” vid alla andra tillfällen det förekommer i Predikaren. Han menar också att kopplingen till det rent fysiska i versen, ögon som ser och öron som hör, också skulle tyda på att det är ord som talas.⁴³

Vidare i vers 8 anger BHS ett förslag till en textändring utav **לֹא יִכְלֶה** (av **יָכַל** ”kunna”) till **לֹא יִכְלֶה** (av **כָּלָה** ”upphöra, avsluta”), vilket får konsekvenser för översättningen. Det finns en rad olika tolkningar och åsikter kring denna vers, min egen översättning av den lyder: ”Allting är möda, den upphör inte vad man än gör. Ögat blir inte mätt av att se, örat fylls inte av att höra.” Detta att jämföra med de två svenska bibelöversättningarna, där översättningen från 1917 skriver: ”Allt arbetar utan rast; ingen kan utsäga det. Ögat mättas icke av att se, och örat bliver icke fullt av att höra”, och Bibel 2000 har: ”Inga ord räcker till, ingen kan utsäga allt. Ögat blir aldrig mätt på att se, örat får aldrig nog av att höra.” Jag kan förstå Seows argument för att översätta inledningen med ”ord”, men jag anser inte att den översättningen fungerar bra i sammanhanget. Bara för att Qohelet i övriga fall använder uttrycket i en viss betydelse, innebär det inte att han aldrig avviker från det. Vi har att göra med en språkligt bildad författare, som vet att använda de nyanser hans språk erbjuder. Jag

⁴¹ Crenshaw, *Ecclesiastes*, 61-62

⁴² Lohfink, *Qoheleth*, 40

⁴³ Seow, *Ecclesiastes*, 109

har valt att följa textändringen ur BHS och därefter gjort en ganska fri översättning. Texten har לְדַבֵּר, ett infinitivus constructus i pi'el av דָּבַר som betyder ”tala”. Jag menar att genom att översätta הַדְּבָרִים med ”allting”, d.v.s. använda substantivet דָּבַר som ”sak” eller ”ting”, kan man också, i en fri översättning, översätta verbet דָּבַר med ”göra”, snarare än ”säga”.

Här menar jag att Qohelet ger uttryck för en realistisk verklighetsuppfattning. Hela texten syftar till att ge en så adekvat beskrivning av tingens ordning som möjligt, och jag ser inte utsagorna om naturens kretslopp som något negativt eller pessimistiskt. Dessa är snarare realistiska, det läggs ingen värdering i texten, utan den är enbart konstaterande. Pred. 1:8 är problematisk, men behöver inte vara så negativ som vissa vill mena. Innebörden kan vara den, att människans möda inte kan ta slut genom något som hon själv gör. Det är upp till Gud att bestämma vad som händer, Gud ger människan det goda i sin rätta tid, och det är upp till henne att ta vara på det när det händer. Men hon kan inte göra någonting på egen hand för att hennes möda skall ta slut. En annan tolkning kan vara, att liksom naturen har sitt kretslopp har även människans arbete och möda ett kretslopp. Inte heller det tar slut, just på grund av att ögon och öron aldrig blir tillfredsställda. Det ligger i människans natur att alltid arbeta mot något som är bättre än vad hon har, och därmed måste hon också alltid sträva och möda sig för att nå dithän.

2.2.2 Pessimism – Pred. 4:1–8, 6:1–4

Vad gäller Qohelets pessimism har jag valt att fokusera på två texter, där tanken på att livet är så svårt, att det faktiskt är bättre att aldrig bli född, framkommer. Det är inte unikt för Predikaren, utan förekommer också t.ex. hos Job. Min undersökning av pessimismen kommer att fokusera på de verser där detta framkommer, nämligen Pred. 4:2–3 samt Pred. 6:3–4.

Redan i Pred. 4:1 inleds en pessimism, då Qohelet inte bara konstaterar att världen är full av förtryck, utan också att det inte finns någon tröst att få. Det finns paralleller till denna tanke bl.a. i Hes. 22:29–30. Qohelet riktar alltså inte bara kritik mot förtryckarna, utan även mot alla de som valde att inte träda in och försöka att motverka förtrycket.⁴⁴ Utifrån det hävdar han i vers 2–3 att det faktiskt är bättre för de som redan har dött, än de som ännu lever, ja det är faktiskt det ofödda barnet som har det allra bäst. Det handlar inte om, vilket visas i vers 3, att döden i sig ses som någonting positivt, men författaren vill poängtera att de levande är tvungna att leva i och bevittna all världens elände, medan de som har dött

⁴⁴ Krüger, *Qoheleth*, 95

inte längre behöver se all plåga. Det är då ännu bättre för de ofödda, som aldrig någonsin behövt uppleva livets svårigheter.⁴⁵

Rent språkligt råder vissa svårigheter med vers 3, framför allt konstruktionen **אֵת אֲשֶׁר**. **אֲשֶׁר** betyder ”som”, och partikeln **אֵת** är ett objektsmärke och indikerar sålunda ackusativobjektet i satsen, men det är svårt att få någon rätsida på en sådan konstruktion. Själva frasen förekommer också i 1 Kung. 8:31, och har där betydelsen ”om”, det verkar som om Peshitta och Vulgata istället har läst **אֵם** (”om”). **אֵת אֲשֶׁר** förekommer endast på dessa två ställen, vilket gör det svårt att komma till botten med hur det skall förstås.⁴⁶ Eftersom detta är en nyckelvers har jag valt att ta upp denna svårighet, även om det kanske inte går att nå fram till ett fullt tillfredsställande svar på problemet. Bibel 2000 löser problemet med att infoga ett pronomen, och skriver ”Men lyckligast är *den som* ännu inte är till ...” (Pred. 4:3, min kursivering). Därigenom har man inkluderat **אֲשֶׁר**, samtidigt som objektsmärket i översättningen blir själva ackusativobjektet, nämligen ”den”.

Kronholm påpekar att för att fullt ut förstå innebörden i verserna 4–8 krävs en lite mer djupgående analys. Qohelet menar att även framgång, strävan och yrkesskicklighet i grund och botten är tecken på det förtryck som omnämns tidigare (vers 1), då allt detta har sitt ursprung i människornas avundsjuka. Människan drivs av avund till att prestera bättre. Såväl lättja som asketism är också uttryck för förtryck, nämligen olika sidor av förtrycket mot sig själv.⁴⁷

Pred. 6 inleds med vad som vanligtvis ses som något positivt, Qohelet talar om rikedom, ära och välstånd, en man som får många söner och lever i många år. Vidare menar han att det bara är något gott om man tillåts och kan njuta utav det. Om man uppnår allt det här, men ändå inte blir ”tillfredsställd i livet” (Pred. 6:3), då är det istället **הַקָּל**, ”tomhet”. Här kommer återigen tanken från kapitel 4, att det barn som aldrig ens har blivit fött, är lyckligare och man kan dra en parallell till Job 3:16. Job har förlorat sin rikedom och sina barn, och en liknande situation beskriver Qohelet i Pred. 6:3. På grund av allt ont som de levande får se, och att de inte kan få ut något gott av livet, trots en avsevärd livslängd, är det dödfödda barnets situation att föredra. Seow anser dock att Qohelet står för det faktum att livet innebär både gott och ont. De levande kommer ofrånkomligen att få uppleva det onda i tillvaron, men de kan också se det som är gott, och njuta av vad livet ger dem.⁴⁸

⁴⁵ Seow, *Ecclesiastes*, 187

⁴⁶ Crenshaw, *Ecclesiastes*, 107

⁴⁷ Kronholm, *Den verksamme Guden*, 26-27

⁴⁸ Seow, *Ecclesiastes*, 226

Centralt i detta kapitel har varit Qohelets syn att det dödfödda barnet är lyckligare än de levande, som tvingas bevittna allt elände som finns i livet. Detta är en grundläggande tanke inom pessimismen, där man i ett större perspektiv anser det vara fullt möjligt att världens existens är ett större hot än vad dess icke-existens skulle vara.⁴⁹ Det torde således inte råda några tvivel om att denna idé hos Qohelet *är* pessimistisk, men frågan är om man av detta verkligen kan dra slutsatsen att hans verklighetsuppfattning är pessimistisk. Jag menar att det inte är fullt så enkelt.

2.2.3 Motsättningar – Pred. 2:22–26

Dessa verser inleds återigen med frågan, ”Vad får då människan ut av all sin möda, av all sin mödosamma strävan under solen?” (Pred. 2:22), den fråga Qohelet återvänder till gång efter annan. Här kommer den utav det som beskrivits i verserna innan, framför allt tanken på att behöva lämna all den insikt, framgång och visdom som han har arbetat så hårt för, till någon som inte behöver arbeta för den alls. Även detta är ”tomhet”, och på grund av det blir varje dag smärtsam och varje uppgift plågsam (Pred. 2:23). Som om detta inte var nog, får man inte ens någon vila om natten. Longman menar att Qohelet här ger uttryck för en önskan om tanken på att om man måste arbeta hårt och länge om dagen, får kroppen och sinnet vila om natten, men att han tvingas konstatera att så icke är fallet.⁵⁰

I vers 24 kommer den dramatiska vändningen: ”Det finns inget så gott för människan som att äta och dricka och få uppleva ett gott liv genom sitt arbete. Också detta såg jag, att det kommer från Guds hand.” (Pred. 2:24, min övers.) Även följande verser har en klar positiv ton och betonar att Gud ger människan inte bara glädje, utan också vishet och insikt, d.v.s. ett gott liv. Det finns ett antal intressanta saker att ta upp i Pred. 2:24–26, såväl textuella som innehållsliga, varför jag kommer att lägga tyngdpunkten av min undersökning på dessa verser.

I vers 24 anger BHS att några hebreiska handskrifter samt Peshitta skriver לְאֵדָה־ם istället för בְּאֵדָה־ם. Prepositioner kan ha en något svävande betydelse, men min översättning ”... för människan...” hamnar nog närmare לְאֵדָה־ם. Den textkritiska apparaten föreslår också en ändring av לְאֵדָה־ם till מִשְׂאֵי־אֵכָל, och gör en jämförelse med Peshitta och Targumen. Om jag har förstått det rätt är tanken här att låta tillägget מִן (eg. ”från”) indikera och tydliggöra komparationen (”Det finns inget så gott ... som att ...”), vilket är en vanlig användning av

⁴⁹ NE, Femtonde bandet, ”pessimism”, (osignerad artikel), 84

⁵⁰ Longman, *Book of Ecclesiastes*, 106

prepositionen. Slutligen anges att det sista ordet i versen, **היא**, istället är **היא** i många hebreiska handskrifter och utgåvor. Förmodligen är formen i den masoretiska texten en pausalform.

Vad gäller det sista ordet i vers 25, **מִיָּנִי** ("från mig", i sammanhanget snarare "mig förutan" eller "utan mig") finns en textkritisk anmärkning i BHS. Targumen och Vulgata har samma läsning som MT, men några hebreiska handskrifter har istället **מִיָּנֹהוּ** (d.v.s. "från honom" eller "utan honom"). Den textkritiska apparaten ställer sig frågande till om en emendation verkligen är nödvändig, förmodligen p.g.a. att såväl Targumen som Vulgata har samma läsart som MT, men det går inte att komma ifrån att en sådan textändring skulle passa in i sammanhanget. Den ordagranna översättningen från MT skulle bli, "Ty vem kan äta och glädja sig, mig förutan?", vilket innebär ett personskifte och gör att man måste se just denna vers som ett utrop ifrån Gud. Det är så 1917 års översättning har löst det. Bibel 2000 har gjort en friare översättning, men har i grund och botten följt textändringen, då de skriver, "Ty vem äter och vem glädjer sig Gud förutan?"

Innehållsmässigt är det främst vers 26 som är problematisk. Vers 24–25 innebär en positiv omsvängning från tidigare negativa uttalanden, men i vers 26 drar Qohelet slutsatser som vid första anblicken inte verkar stämma med vad han tidigare har sagt. Här framkommer tanken att Gud ger den människa glädje och kunskap som är god inför Gud, men straffar syndaren, genom att låta denne ge allt vad han arbetat ihop till den som är god inför Gud. Slutligen konstateras att "även detta är tomhet och ett jagande efter vind." Hur skall denna vers förstås utifrån Qohelets övriga resonemang?

Fox menar att det till stor del handlar om att definiera begrepp – vad innebär det laddade begreppet "syndaren" (**אֲשֵׁר**)? Det finns de som menar att man här inte bör lägga en etisk dimension varken till detta, eller till begreppet "den som behagar Gud." Det gör att innebörden i versen blir något annorlunda. Den som behagar Gud, eller den som är god inför Gud, behöver inte innebära någon som är moraliskt rättfärdig. Qohelet har genomgående visat att människan inte förstår Guds verk, och därför kan en människa säkerligen behaga honom utan att själv fullt ut förstå varför. Likaså kan man ge en annan dimension till begreppet **אֲשֵׁר**. Det är till formen ett qal particip av verbet **אָשַׁר**, som vanligtvis betyder "synda". Det kan också ha en mera konkret betydelse, som att "missa målet".⁵¹ Det skulle alltså kunna innebära att den som haft otur i livet, som inte lyckats hitta rätt i tillvaron, är den som får samla på hög för att ge till någon annan – vilket ligger mer i linje med vad Qohelet tidigare har sagt. Det begrepp som används tyder också på att det i någon mån handla om

⁵¹ Holladay, *Concise Hebrew and Aramaic Lexicon*, 100

att vara stötande, eller anstötlig, i det här fallet gentemot Gud. Detta torde innebära att den som behagar Gud har av Gud fått insikten att det inte finns någonting bättre för människorna än att njuta av vad livet ger. Denna insikt har inte givits till ”syndaren” (om vi väljer att använda det begreppet), utan denne får istället arbeta till förmån för den som har fått insikt av Gud. Det följer i högre utsträckning Qohelets tankegångar, men det är fortfarande något som inte riktigt stämmer. Det verkar trots allt som att den som är god får gott och den som är ”ond” får ont, för att generalisera, och detta menar Qohelet är felaktigt, det är inte så tillvaron fungerar. Han konstaterar också att även detta är ”tomhet och ett jagande efter vind”.⁵²

Den text som analyserats här är bara en av många texter i Predikaren som verkar innehålla motsägelser, och det första intrycket kan bli något rörigt. Det är inte alltid lätt att direkt se vad det är Qohelet vill säga, och man kan då dra slutsatsen att han är pessimistisk eller uppgiven, eftersom han inte tycks ha något klart budskap i vad han säger. Tittar man närmare på texterna upptäcker man, liksom påvisats ovan, en djupare dimension som faktiskt varken är särskilt pessimistisk eller uppgiven. Det handlar återigen om att inte nöja sig med vad man ser vid första anblicken, utan att kunna läsa mellan raderna.

2.2.4 Tomhet, idel tomhet, allt är tomhet

Det ord som i Bibel 2000 översätts med ”tomhet”, och i 1917 års översättning heter ”fåfänglighet”, **הֶבְהֵל**, är något svåröversatt. Ordet förekommer 73 gånger i den masoretiska texten, och över hälften av förekomsterna finns i Predikaren, där ordet nämns 38 gånger.⁵³ Ordets innebörd är inte alldeles lättförståelig, Holladay föreslår bl.a. ”breath, nothingness, perishableness, void.”⁵⁴ Även om det är svårt att hitta en exakt term som täcker in det hebreiska begreppet kan man ana en betydelse såsom vindfläkt, vindpust, intighet eller tomrum. 1917 års översättning, som idag av de flesta anses vara förlegad, har sin fördel, om man betänker ordets ursprungliga betydelse. Fåfänglighet har egentligen ingenting med fåfänga att göra, även om det kanske är en sådan koppling vi tenderar att göra. Det handlar snarare om något flyktigt och abstrakt, som lätt undflyr oss.

Qohelet driver begreppet genom hela sin bok, och det är tydligt att han utnyttjar och använder de olika nyanser som **הֶבְהֵל** omfattar. Det är intressant att han så pass ofta sätter begreppet i samband med **רֵיחַ** (”vind”), i frasen ”allt är tomhet och ett jagande efter vind”. I

⁵² Fox, *Qohelet and his Contradictions*, 188-190

⁵³ Seybold, ”**הֶבְהֵל** *hebhel*”, 313

⁵⁴ Holladay, *Concise Hebrew and Aramaic Lexicon*, 76

dessa fall ser han uppenbarligen **רִיחַ** som en synonym till **הֶבֶל**.⁵⁵ Även vad gäller ordet **יְתֵרוֹן** gör Qohelet en intressant koppling. Det betyder egentligen ”utkomst, vinst, förmån, gagn”⁵⁶ och är det begrepp Qohelet oftast använder i sin genomgående fråga ”Vad får människan ut av all sin möda under solen?” Här ses **יְתֵרוֹן** och **הֶבֶל** som varandras antonymer, där **יְתֵרוֹן** innebär det resultat som man faktiskt får ut utav sin möda, det är något som har en konkret betydelse och innebörd, medan **הֶבֶל** istället blir det som inte har betydelse och innebörd.⁵⁷

Albertz menar att Qohelet använder **הֶבֶל** i en slags omdömesfunktion, vilken förekommer i tre olika områden:

- Ansträngningar, och arbete rent generellt, döms som **הֶבֶל**, vilket innebär, liksom även Seybold poängterat, att **הֶבֶל** blir en antonym till **יְתֵרוֹן**. Arbetet är ”tomhet” eftersom Gud inte alltid låter människan njuta utav resultatet av arbetet, eller ger bort allt det människan har åstadkommit genom arbete till någon annan.
- Visheten är också **הֶבֶל**, för Qohelet har sett att det går den rättfärdige och den orättfärdige lika, den vise dör liksom dåren.
- **הֶבֶל** handlar om människans förgänglighet. Ingenting som hon kan göra eller säga spelar någon roll, allting är ”tomhet”, eftersom det slutligen ändå är döden som väntar alla.⁵⁸

Fox argumenterar för betydelsen av **הֶבֶל** skulle vara ”absurd”. Han menar att det absurda är motsatsen till det naturliga, det resonabla. Ett förhållande mellan två saker som förutsätts vara överensstämmande och harmoniska men i själva verket står helt emot varandra, är enligt Fox absurda. Det handlar om en spänning mellan den faktiska verkligheten och de förväntningar som finns på verkligheten. Qohelet har en ursprungstanke om att verkligheten fungerar enligt tanken på orsak – verkan, ett visst handlande får vissa konsekvenser, men har genom sina vishetsexperiment upptäckt att det inte alls förhåller sig på det sättet. Det är då en absurditet, alltså **הֶבֶל**.⁵⁹

Det kan vara värt att göra en notering om Pred. 1:2, då den innehåller det kanske mest välkända bibelcitatet med **הֶבֶל**: ”Tomhet, idel tomhet, säger Predikaren, tomhet, idel tomhet, allt är tomhet.” Här används i hebreiskan en status constructus förbindelse, **הֶבֶל הֶבֶלִים**, vars översättning kan varieras något. Status constructus förbindelsen kan i många fall utgöra en possessiv genitiv, d.v.s. beteckna ett ägandeförhållande, och det är förmodligen så 1917 års

⁵⁵ Seybold, ”**הֶבֶל** *hehbel*”, 318

⁵⁶ Holladay, *Concise Hebrew and Aramaic Lexicon*, 149

⁵⁷ Seybold, ”**הֶבֶל** *hehbel*”, 319

⁵⁸ Albertz, ”*hebel*”, 352

⁵⁹ Fox, *Qohelet and his Contradictions*, 31-32

översättning har tolkat versen ("fåfängligheters fåfänglighet"). Man kan också nämna Höga Visan, vars namn på hebreiska är **שִׁיר הַשִּׁירִים**. Även det är en status constructus förbindelse, som i ordagrann översättning skulle bli "Sångernas sång". Vår svenska översättning av boken antyder en superlativ betydelse, och status constructus konstruktion kan användas just på detta sätt, samt också för att uttrycka iteration.⁶⁰ Som superlativ fungerar det att använda samma substantiv, där det första står i status constructus singularis, och det andra står i genitiv pluralis,⁶¹ vilket är fallet i Pred. 1:2. I så fall skulle översättningen bli ungefär "den högsta tomhet". Den iterativa och superlativa genitiven ligger nära varandra, Bibel 2000 förespråkar en iterativ betydelse, "tomhet, idel tomhet", och jag är böjd att hålla med. Tomhetsbegreppet återkommer genom hela Predikaren, det finns i såväl prolog som epilog, och det är därför bara rimligt att det inledningsvis också skulle poängteras att det handlar om en upprepad och ständig tomhet.

Septuaginta använder sig av uttrycket *ματαιότης ματαιότητων*, vilket också det är en genitiv. För att uttrycka superlativ används en partitiv genitiv (d.v.s. ett uttryck för en del utav en helhet).⁶² Betydelsemässigt skiljer sig inte *ματαιότης* mycket från **הַבָּל**, utan en vanlig översättning är "fåfänglighet, betydelselöshet, förgänglighet".⁶³ Andra grekiska översättningar (Aquila, Symmachus och Theodotion) skriver istället *ἀτμίς/ἀτμός*⁶⁴ som betyder "dunst" eller "ånga".⁶⁵

Generellt sett verkar många, vare sig man använder sig av det hebreiska ordet **הַבָּל**, engelskans "vanity" eller svenskans "tomhet" eller "förgänglighet", se det som något negativt. Det får en pessimistisk och uppgiven klang, vilket gör att även Qohelets uttalanden att "allt är tomhet" blir negativa. Jag menar att det finns en annan tolkning. Med utgångspunkt i vad ordet faktiskt kan ha för betydelser, kan man lägga en annan aspekt på dessa utsagor som förekommer så ofta i Predikaren. Att konstatera att allting är **הַבָּל** innebär att allting är flyktigt, att vi inte ska bekymra oss så mycket om vad det innebär, utan bara se att det händer. Livet består av det som är bra och det som är dåligt, orättvisor begås och rättfärdiga går samma öde till mötes som de orättfärdiga, men samtidigt har Gud gett oss det goda i livet som en gåva, vi får kunskap och insikt. Qohelet påpekar att allt detta är **הַבָּל**, t.o.m. visdom, glädje och insikt (Pred. 2:1, 2:15). Det räcker alltså att vi konstaterar hur livet ser ut – allting som händer i livet är flyktigt, och förgängligt – vilket är precis vad som utgör **הַבָּל**.

⁶⁰ Kronholm, *Den verksamme Gudens hand*, 18

⁶¹ Waltke & O'Connor, *Introduction to Biblical Hebrew Syntax*, 154

⁶² Blomqvist & Jastrup, *Grekisk – Græskisk Grammatik*, 181, 184

⁶³ Heikel & Friedrichsen, *Grekisk-Svensk Ordbok*, 132

⁶⁴ Murphy, *Ecclesiastes*, 3

⁶⁵ Heikel & Friedrichsen, *Grekisk-Svensk Ordbok*, 32

2.2.5 Sammanfattning och egna reflektioner

Detta kapitel har ägnats åt en djupare analys av vissa texter och begrepp som kännetecknar Predikaren, för att se vad dessa kan säga oss om Qohelets verklighetsuppfattning. Självfallet kan man alltid argumentera för eller emot de val av texter som gjorts, men jag anser att texterna fyller sitt syfte i min undersökning, och är representativa för Predikaren och det budskap som förmedlas i boken.

Det är inte alldeles uppenbart att det är realismen som genomsyrar Predikaren. Att se kapitel 1 som realistiskt är inte så svårt, svårare är kanske att gå till botten med tanken på att det ofödda barnet är lyckligare än de levande. Denna tanke är också ofrånkomligen pessimistisk, den kan inte ses på något annat sätt. Vad jag vill påtala i den undersökningen är att trots att denna tanke förvisso är pessimistisk, innebär inte det att hela Qohelets verklighetsuppfattning hamnar inom pessimismen. De motsättningar som präglar Predikaren är inte alldeles enkla att klassificera. Här vill jag lyfta fram är att även motsättningarna är ett uttryck för realism. I dessa tvära kast konstaterar Qohelet hur tillvaron är beskaffad – det är elände och lidande ena minuten, men nästa minut kan det vända och man kan få njuta av det goda i livet. Inte ens begreppet ”tomhet”, som många menar är ett tydligt exempel på Qohelets nedstämdhet och uppgivenhet, behöver tolkas som något negativt. Kvarstår gör visserligen den pessimistiska tanken på det ofödda barnet, men jag vidhåller att denna isolerade tanke inte kännetecknar hela Predikaren.

I det här sammanhanget är det intressant att göra en koppling mellan Predikaren och Job, som i flera fall ligger ganska nära varandra. Inte minst den pessimistiska tanken på det lyckliga, ofödda barnet, har de båda gemensamt. Utifrån min begreppsdefinition menar jag att den stora skillnaden mellan dem är att Job är pessimist, medan Qohelet är realist. Båda konstaterar att livet är hemskt och orättvist, men Job lägger ofrånkomligen en värdering i sin syn på tillvaron. Han förbannar sin egen födelse, och uttalar en önskan om att aldrig ens ha blivit född. (se Job, kap. 3) Qohelet värderar inte sina utsagor, han konstaterar – inte allt för sällan med hjälp av הָקָל – hur tillvaron är beskaffad.

3. Diskussion och slutsats

3.1 Qohelets gudsbild

Gudsbilden i Qohelet utgör ett intressant studium, då boken från början kan ge ett ganska sekulärt intryck. Man får lätt bilden av att det är människan Qohelet är intresserad av att fördjupa sig i och att det är där hans fokus hamnar. Läser man texterna lite noggrannare, inser man istället att det är mellan raderna och på ett djupare plan man ska söka Qohelets sanna budskap.

I min uppsats har jag valt att jämföra Kronholms och Seows syn på Qohelets gudsbild. De utgör inte på något sätt varandras raka motsatser, men deras åsikter går tillräckligt isär för att en jämförelse skall bli intressant. Seow menar att Predikaren näst intill är en antropologi, som visserligen nämner Gud och Guds förhållande till människan, men som hela tiden sätter människan i centrum. Qohelet tecknar en verklighetsbeskrivning där människan är helt hjälplös, där en transcendent Gud styr och ställer efter sitt eget sinne, medan människan står vid sidan om och bara har att acceptera vad Gud gör. Detta leder ofrånkomligen till en något kaotisk tillvaro, där människan inte kan göra någonting för att förbättra sin egen situation utan är helt utlämnad åt Gud. Detta, säger Seow, är ”tomhet”, det finns ingen mening med någonting eftersom människan inte själv kan vara aktiv, utan bara kan ta emot vad Gud behagar att ge. Att frukta Gud innebär enligt Seow människans underkastelse, människans insikt om att hon är totalt underlägsen Gud och inte kapabel att förstå vad han gör, och därför skall hon veta sin plats.

Kronholm håller med om att det är Gud som styr och att människan inte aktivt kan åstadkomma förändring i en tillvaro hon inte är nöjd med. Dock anlägger Kronholm ett betydligt mera gudstillvänt och positivt perspektiv på förhållandet mellan Gud och människan. För även om det finns elände i världen, och om det är Gud som råvar utöver människans förstånd, så kan människan få ut något bra utav livet ändå. Gud har en anledning och en avsikt med sina handlingar och också med det som drabbar människorna – även om de inte kan förstå det – och genom tanken på ”den rätta tiden”, har Gud satt en gräns för plågor och lidande. När tiden är rätt kommer Gud att ingripa, och när tiden är rätt skall människan njuta av de gåvor Gud ger henne. Kronholm ser ”tomheten” i Predikaren som en bakgrundstanke till det faktum att Gud faktiskt agerar. Vad som kan verka ”tomt” eller ”meningslöst” är i själva verket bara en ytstruktur till det faktum att Gud ständigt agerar i skapelsen, trots att människan inte alltid och fullt ut kan förstå hur.

Trots att Kronholm och Seow skiljer sig åt, betonar båda tanken på att det är Gud som styr världen och människan enbart har att förlika sig med den lott hon blir tilldelad. Det gamla

ordspråket ”människan spår men Gud rå” är förmodligen något de båda kan stå för. Denna fatalistiska åskådning, att allt är ödesbestämt och i förväg ordnat av Gud, verkar vara Qohelets egen, men Seow och Kronholm lägger sedan olika perspektiv på vilka konsekvenser detta får för människan och hennes förhållande till Gud. Seow driver den fatalistiska tanken så långt, att människan blir helt hjälplös och utlämnad till Gud, och allt hon kan göra är att försöka att finna någon njutning i det goda i livet, som Gud förmedlar. Kronholm håller fast vid den ytstruktur som han benämner *ödesbestämmdheten* men menar att emot denna står *gudsfruktan*, som för honom innebär den insikt människan får om att det är Gud som styr. På grund av att hon har den insikten, kan hon också fullt ut ta vara på det hon får av Gud. Människan inser att Gud gör saker i sin ”rätta tid”, och även om hon inte fullt ut kan förstå Guds verk, har hon bättre möjligheter att fånga det goda i sin tid.

Qohelet beskriver en transcendent Gud, vilket både Kronholm och Seow har uppmärksammat. Talar man om en transcendent Gud ligger deismen – tanken på att Gud har skapat världen, men därefter dragit sig undan och inte längre ingriper i historiska skeenden – nära till hands. Varken Seow eller Kronholm ansluter sig till detta, men de är inte heller helt överens, utan befinner sig på en glidande skala. De anser båda att Gud är verksam i människornas liv, att han styr och bestämmer, men Kronholm ser en Gud som bedriver någon slags indirekt interaktion med människorna, medan Seow ser Gud som någon som är skild från människorna, som styr upp och bestämmer över deras liv. Kronholm menar snarare att Guds aktivitet, allting som Gud gör, görs för människorna. Människorna förstår det inte, de kan inte greppa Guds verk, men Gud verkar *för* människorna. Det är därför han har skapat ett system att låta saker ske i sin ”rätta tid”, för att ge människorna insikt om att ta vara på det goda i dess rätta tid.

Min egen syn på Qohelets gudsbild hamnar nära Kronholms. Jag ser inte Qohelet som en uppgiven person, som bara vill förmedla hur eländigt livet är och hur långt ifrån människorna Gud befinner sig. Vid en första genomläsning av Predikaren verkar det onekligen så, men jag menar att det beror på att Qohelet inte ville göra det alltför lätt för sina läsare. En fängslande bok skall inte bara läsas en gång, utan flera. Är sedan boken riktigt bra upptäcker man nya nyanser och perspektiv för varje gång man läser den, och jag tror att det är det som är avsikten med den här boken. Att inte bara nöja sig med vad man ser vid första anblicken, utan arbeta med att tränga under textens ytlager, för att se vad som står skrivet mellan raderna. Där finner man en Gud som värnar om skapelsen, vilket är varför skapelsen återupprepar sig. Den har ett kretslopp som går runt, för att den skall bevaras, för att den är värd att bevaras. Att livet inte är lätt, att orättvisor sker och att även rättfärdiga människor drabbas av olyckor, är säkerligen något Qohelet har sett och upplevt, och det är inte något han försöker undvika. I stället konstaterar han att livet ser ut så, men han ser ändå en

aktiv Gud som verkar ibland människorna, och det är just det han vill förmedla till sina läsare: Man kan konstatera hur livet ser ut, med all dess plågor och lidande, men man skall samtidigt komma ihåg att vara så pass uppmärksam att man också ser Gud, som verkar till människornas förmån och som ger det goda i livet, i dess rätta tid.

3.2 Qohelets verklighetsuppfattning

Den andra delen utav uppsatsen behandlar Qohelets livssyn och verklighetsuppfattning. Jag har med utgångspunkt i vissa texter undersökt och reflekterat över vad dessa texter kan säga oss om hur Qohelet uppfattade verkligheten, främst för att se om han verkligen är så pessimistisk som många menar.

Jag upplever det som att Qohelet använder sitt första kapitel som en realistisk bas att stå på och utgå ifrån. Han inleder med det välkända begreppet ”tomhet”, vilket genomsyrar boken, samt frågan om vilken nytta det är för människan att arbeta och slita – en fråga som återkommer vid ett flertal tillfällen i boken. Därefter ger han en bakgrund till hur tillvaron är beskaffad, där han konstaterar hur naturen är beskaffad. Detta konstaterande, utan någon värdering, är för mig kännetecknen på en realistisk verklighetsuppfattning.

Tanken på att det ofödda barnet är lyckligt, som sluppit se allt lidande som livet för med sig, kan knappast sorteras in under realism. Denna uppfattning är rent pessimistisk, och utgör en konkretisering av den mera allmänna pessimistiska tanken att världens existens utgör ett större hot än vad dess icke-existens skulle göra. Det är viktigt att inkludera även dessa texter i en undersökning av Predikaren, eftersom Qohelet tar upp den tanken vid två tillfällen. Den kan dock inte sägas vara representativ för hela boken, och inte heller utgöra Qohelets verklighetsuppfattning.

Jag anser att Qohelets många motsättningar – vare sig de utgör en omsvängning från ett realistiskt konstaterande till en positiv utsaga, eller en omsvängning från en positiv tanke till en rakt igenom negativ eller pessimistisk inställning – är uttryck för en realistisk verklighetsuppfattning. Att vara realist innebär att se till hur verkligheten är beskaffad, vad som faktiskt föreligger och inte värdera det man ser. De motsättningar Qohelet tar upp, innebär just detta, de utgör ett konstaterande av hur tillvaron fungerar. Livet är en berg-och-dalbana, som oftast går upp i ena stunden för att gå ner i nästa.

En ganska vanlig uppfattning torde vara att הַבָּל, ”tomhet” är ett begrepp som har en negativ laddning. I min undersökning kommer jag fram till att så icke är fallet. Det handlar här inte om ett uppgivet begrepp, ett ord som vill betona meningslöshet eller pessimism. I

stället är det ett ord som, i en mera fysisk mening, innebär att ”rycka på axlarna”. När Qohelet utbrister att tillvaron är הֶבֶל, vill han säga att vi inte ska lägga för mycket i vad det är som sker. Det är inte nödvändigt att reagera för starkt på det som händer, för det är ändå Gud som råar, och människan som måste inse och acceptera det. Människan skall förvisso njuta av det goda som hon får av Gud, men även vishet och insikt är enligt Qohelet tomhet. Vi kan njuta av det som är gott, men vi skall inte lägga för stor vikt varken vid det som är gott eller det som är ont. Allt är förgängligt och flyktigt, eftersom vi människor inte kan påverka det, och eftersom vi vet att allting förr eller senare leder oss till döden, inför vilken vi alla är lika.

Sammanfattningsvis anser jag att Predikarens bok ger oss en realistisk bild av tillvaron, utifrån Qohelets egen situation och egna erfarenheter. Det är en bok som kräver noggrann genomläsning, författaren har inte velat göra det lätt för läsaren, men det gör bara bokens behållning större. Genom att tränga ner i textens djup ser man ett försök att handskas med en verklighet som kännetecknas av såväl orättfärdighet, förtryck och våld som av rättfärdighet, omsorg och kärlek. Qohelet ser den krassa verkligheten men går ett steg längre genom att också konstatera Guds verksamhet och hans omsorg om människorna, trots att den går bortom deras eget förstånd. Bortsett från tanken på det ofödda barnet som är lyckligare än de levande – som är en pessimistisk tanke hos Qohelet – lägger han ingen värdering i sin undersökning om hur tillvaron är beskaffad, vilket gör att han enligt min mening representerar en realistisk verklighetsuppfattning.

3.3 Avslutande reflektioner

Denna uppsats har inneburit en mycket spännande resa genom en mycket intressant bibelbok. Självfallet finns en önskan om att kunna gå in än djupare i dessa texter, och att kunna analysera och arbeta med än fler texter, men jag är ändå lärt mig mycket under resans gång.

Syftet med uppsatsen är att ge en tolkningsaspekt av Predikarens bok, med fokus på Qohelets gudsbild och verklighetsuppfattning. Vad gäller verklighetsuppfattningen hade jag redan i utgångsläget en uppfattning om Qohelet som realist, och denna uppfattning har under arbetes gång förstärkts och blivit ännu tydligare. Däremot hade jag inte själv någon klar tanke på hur Qohelets gudsbild såg ut, vilket gjorde den undersökningen mycket spännande. Jag hade tidigare uppfattningen att Gud var i princip frånvarande i Predikaren, och det var en trevlig överraskning att konstatera att Gud i allra högsta grad är närvarande och aktiv.

Det har varit vanligt att påpeka att samhället under en period har sekulariserats, men det är en term som blivit sliten och därmed är vanskelig att använda. Visserligen finns ett ökat behov av andlighet bland människor idag, men det verkar som många söker en egen individuell och personlig andlighet, snarare än att söka sig till en mera organiserad form av religion. Här kan Predikaren, i min tolkning, göra stor nytta. Qohelet är en realist, som inte är rädd för att framhålla vad som är dåligt i tillvaron. Gång efter annan räknar han upp hur orättvist livet är, hur människor våldför sig på varandra och hur det går syndaren väl men den rättfärdige illa. Detta är säkerligen sådant han själv har observerat, och sådant som även vi observerar idag. Trots detta, finner Qohelet en mening i tillvaron. Han ser Gud, hela tiden närvarande och arbetande *för* människorna. Vi kan inte förstå Gud eller hans verk, men vi kan vara vissa om att han är nära, att han ordnar tillvaron och att han ser till att vi ska få njuta av livets goda. Precis som i Predikarens bok, där man måste läsa mellan raderna för att nå fram till de mera djupgående tankarna, måste man också ”läsa mellan raderna” i livet, för att verkligen kunna se och ta vara på Guds aktivitet. Det är just det som är Guds ”rätta tid”, det är inte det uppenbara, det konkreta, eller det vi först ser och tänker på, utan den rätta tiden måste vi uppfatta när den kommer. Gör vi det, har vi all möjlighet i världen att njuta av de goda gåvor som Gud ger.

Litteraturförteckning

Albertz, R., *”hebel” TLOT 1* (Peabody, Massachusetts; Hendrickson Publishers, 1997)

Bibeln eller Den Heliga Skrift. Översättningen gillad och stadfäst av konungen år 1917. (Stockholm, Svenska kyrkans diakonistyrelsens bokförlag, 1954)

Bibeln Bibelkommissionens översättning (Örebro, Bokförlaget Libris, 2000)

Biblia Hebraica (red. R. Kittel, 3 uppl.; Stuttgart: Württembergische Bibelanstalt, 1973)

Biblia Hebraica Stuttgartensia (red. K. Elliger och W. Rudolph, 5 uppl.; Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1997)

Blomqvist, J. & Jastrup, P. O., *Grekisk – Grækisk Grammatik* (3 utgåvan, 1 uppl.; København: Akademisk Forlag, 2006)

Crenshaw, J. L., *Ecclesiastes*, (London, SCM Press, 1988)

Fabry, H.-J., ”קָהָל *qāhal*”, *TDOT XII* (red. G. J. Botterweck, H. Ringgren & H.-J Fabry, Grand Rapids, Michigan/Cambridge, U.K.: Eerdmans, 2003), 546-561

Fox, M. V., *Qohelet and his Contradictions* (Sheffield: Almond Press, 1989)

Fuhs, H. F., ”יָרֵא *yārē*”, *TDOTVI* (red. G. J. Botterweck & H. Ringgren, Grand Rapids, Michigan: Eerdmans, 1990), 290-315

Hays, J. H. & Holladay, C. R., *Biblical Exegesis. A Beginner's Handbook* (Westminster: John Knox Press, 2007)

Heikel, I. & Friedrichsen, A., *Grekisk-Svensk Ordbok till Nya Testamentet och de apostoliska fäderna* (Uppsala: LiberLäromedel Lund, 1996)

Holladay, W. L., *A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament* (Leiden: E. J. Brill, 1988)

Kronholm, T., *Den verksamme Guden. Ett bidrag till Predikarens verklighetsuppfattning, speciellt hans teologi, Religio 4* (Lund, Teologiska Institutionen, 1982)

Krüger, T., *Qohelet. A Commentary* (Minneapolis: Augsburg Fortress, 2004)

Lisowsky, G., *Konkordanz zum Hebräischen Alten Testament* (Stuttgart: Deutsche bibelgesellschaft, 1981)

Lohfink, N., *Qohelet. A Continental Commentary* (Minneapolis: Fortress Press, 2003)

Longman III, T., *The Book of Ecclesiastes* (Grand Rapids, Michigan/Camebridge, U.K.: Eerdmans, 1998)

Murphy, R. E. *Ecclesiastes* (WBC 23A; Dallas, Texas, Word Books, 1992)

Nationalencyklopedin Femtonde Bandet (Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB, 1994)

Seow, C. L., *Ecclesiastes. A New Translation with Introduction and Commentary* (AB 18C; New York: Doubleday, 1997)

Septuaginta Vol II (red. A. Rahlfs; Stuttgart, Privilegierte Württembergische Bibelanstalt, 1935)

Seybold, K., "הֶבְהֵל" *hebhel*" *TDOT* III (red. G. J. Botterweck & H. Ringgren, Grand Rapids, Michigan: Eerdmans, 1978), 313-320

Waltke, B. K. & O'Connor, M., *An Introduction to Biblical Hebrew Syntax* (Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 1990)